

Български и румънски паремии за приятелството

Силвия Ангелова

Bulgarian and Romanian Proverbs about Friendship: *The proverbs and fables as well as folk tales, folk songs and riddles are a fundamental part of any living language. Transmitted from mouth to mouth and from generation to generation, they become a folklore treasure of the present day. Although short in form, the folklore have encoded in its content rich information about human life and human relationships. This work treats a fraction of this linguistic richness of Bulgarian and Romanian culture in terms of the holiest human value – the friendship. The paremies promoting the relations based on good friendship are characteristic for both cultures. Being unrelated languages, their folklore shares paremies about friendship, which have both common and different structures. The references to the dictionary and other types of resources shows that there are Bulgarian or Romanian proverbs that do not have no equivalent in the folklore of the respective language. The report also discusses examples individually created by authors in the literature of both languages.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Пословиците и поговорките, както и басните, народните приказки, народните песни и гатанки са фундаментална част от всеки жив език. Предавани от уста на уста и от поколение на поколение, те се превръщат във фолклорно съкровище на съвременното. Макар и кратки по форма, народните умотворения са закодирали в съдържанието си богата информация за живота на човека и човешките взаимоотношения.

Българският и румънският език не са родствени езици (славянски и романски), но те са постоянно взаимодействащи си от векове наред и са част от състава на Балканския езиков съюз въз основа на множество прилики, установени още през 1829 г. от словенския лингвист и виден славист Йерней Копитар [1]. Понятието Балкански езиков съюз е въведено през 1958 г. от румънския езиковед Александру Росети [2]. Едни от многото прилики, залегнали в строежа на изречението, създават впечатлението за еднаква структура, осъществена с различна езикова материя, а други се изразяват в обща лексика, словообразователни модели и фразеологизми, например израза „за много години“ – рум. *la multi ani*.

Констатираното във времето от езиковедите (М. Арнаудов, Ал. Росети, Б. Хавранек, П. Асенова, Вл. Георгиев, М. Сала и др.) сходство и разграничаване между двата езика предполага едновременното съществуване на известни различия и множество общи елементи и по отношение на битовата страна на тези езици, а именно фолклорната култура на двата съседни народа. Настоящият доклад разглежда тези отношения от гледна точка на една малка част от богатството на българските и румънските пословици и поговорки, засягащи темата за приятелството и дружбата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Пословиците и поговорките са съставна част от *паремийния фонд на всеки език* (от гръцките думи "paremia" = пословица и "logos" = наука). Паремииите са резултат от колективното народно съзнание, от връзката между натрупания житейски опит и мъдростта на много поколения. Те са изразител на народното отношение към явленията в живота или пък предлагат морални оценки за различни видове човешко поведение.

Пословиците са кратки народни умотворения, изразени в завършено, самостоятелно по форма изречение и са носители на концентрирана мъдрост и широки обобщения. Например пословицата *Сговорна дружина планина повдига* прокламира идеята за съгласуваността и разбирателството, чрез които се постигат повече успехи, преодоляват се трудности в общото дело. Тази поука е залегнала в

мирозрението на народа, сътворил пословицата, и представя една от ценностите в националната картина на света.

Поговорките са съвършено кратки изрази с преносно значение, които влизат в състава на друго изречение, но също като пословиците съдържат значения, разкриващи културната им семантика.

Изключителната жизнестойчивост на паремииите се дължи на тяхната кратка, възпроизводима, лесно запомняща се форма, на това, че в тях се съхранява мъдростта на много поколения, обща за цял един народ. Тази тяхна характеристика е и предпоставка за преминаването им по книжовен или устен път от един народ в друг. За първи представители на тази кратка фолклорна форма обикновено се приемат глинени таблички от древен Шумер с различни наставления, поучения и предписания, датирани от третото хилядолетие пр. Хр., и които просъществували хилядолетия, преминавайки от век във век [3].

Великият Б. П. Хашдеу смята, че „паремиологията на румънския народ не е само на румънския народ, тя може да се открие (в различни формулировки-формули) и извън нашата страна, до Балтийско море” [4].

Приятелството в своите измерения е предмет и на други дисциплини, различни от паремийния дял на езикознанието, а именно философията (Аристотел и неговите мисли за приятелството превърнали се в крилати фрази във времето), религиите и митологите (приятелството между Орест и Пилад в гръко-римската митология) [5], в различните литературни форми.

Разглежданите в настоящия доклад паремии са подбрани от няколко сборника на български и румънски автори, смятани за референтни творби във фолклорния жанр (напр. „Балканска народна мъдрост” – съставител Николай Ил. Икономов [6] и „Proverbele românilor” на Юлиу Зане) [7].

Изборът им направихме въз основа на трите критерия, изброени и защитени с примери по-долу:

(1) Изцяло равностойни пословици и поговорки от двата езика – с еднакъв словоред и значение:

Приятел в нужда се познава. – рум. *Prietenul la nevoia se cunoaste*; Боже, пази ме от приятели, от неприятели сам ще се пазя. – рум. *Fereste-ma, Doamne, de prieteni ca de dusmani ma feresc eu*; Доде не изядеш една ока сол с човека, не можеш го позна какъв е. – рум. *Trebuie sa mananci un car cu sare cu cineva ca sa-l poti cunoaste*. (Тази пословица може да се отнесе както към разглежданата тематика, така и към тази, свързана със съседите); С каквото се събереш, такъв ще станеш. – рум. *Cine se aseamăna se adună*; Кажу ми какви са приятелите ти, да ти кажа какъв си. – рум. *Spune-mi cu cine te aduni, sa-ti spun ce fel de om esti*.

Приведените примери са доказателство, че в традиционните представи и на двата съседни балкански народа са изградени своеобразни паремии, обхващащи човешките отношения, произтичащи от дълбоко вкоренени представи в съзнанието на предците.

(2) Пословици и поговорки с еднаква тематиката, но различни интериорни изразители:

Старо вино и стар приятел – дръж ги! – рум. *Prietenul vechi este ca vinul care, pe cat se invecheste, pe-atat mai cu gust se bea*; Давай пари на заем, да си загубиш приятелите. – рум. *Cand ii dai, ii fata iapa, cand ii ceri, ii moare manzul* (румънците използват този израз за неблагодарни хора или такива, които са лоши платци); Вру ли ти гърнето, имаш и достовете (приятелу). – рум. *Banul iti castiga prieteni*; Сиромашът няма приятели. – рум. *La usa saracului nu vine nici un caine*; Приятелството си е приятелство, но сиренето е с пари. – рум. *De frate, frate; dar branza-i pe bani* (в румънското съответствие обаче вместо думата „приятелство” е залегнала думата „брат”, като има за цел да покаже, че точността е начин да засвидетелстваме уважението си към тези, с които живота ни е свързал в родствена

връзка); *Който иска либе без кусур, без либе остава.* – рум. *Cine cauta prieteni fara cusuri fara prieteni ramane.* (румънският вариант се отнася точно за приятелите, докато в българския пример е ясна отправката към жената в смисъл на семейно съжителство).

Приятелството е междуличностно отношение, зародило се още в най-древни времена. Тази човешка ценност е дълбоко залегнала и в паремийния фонд на всеки народ. В народните мъдрости са отразени различните проявления на приятелството. Едно приятелство може да бъде истинско, добронамерено, за цял живот, но може да бъде и с цел изгода, извличане на ползи и привилегии. Например в пословицата Приятелството си е приятелство, но сиренето е с пари съдържанието насочва към културната ценност за стойността на приятелството, което не трябва да се основава на злоупотребата с установените взаимоотношения. В румънското съответствие е употребена думата „брат“, което е показателно за залегналото в националното светоусещане на румънския народ разбиране, че приятелството е равностойно на обич, вяност, уважение и доверие, характерни за хората с кръвна връзка помежду си.

(2.1) Румънски пословици и поговорки без българско съответствие:

Prietenul adevarat si prin ascuns te-ajuta fara a ta stare. – бълг. *Истинският приятел ти помага и скришом, без твое знание;* *Nicio avere mai buna decat prietenul cel bun.* – бълг. *Няма по-добро имане от най-добрия приятел;* *Daca prietenul tau este miere, tu nu umbla sa-l mananci de tot.* – бълг. *Ако приятелят ти е мед, не гледай да го изяждаш целия;* *Prietenul omului este punca cu bani si sacul cu malai.* – бълг. *Приятелят на човека е торба с парци и чувал с малай;* *lubeste-ti prietenul cu masura, caci intr-o zi s-ar putea sa-ti fie dusman si uraste-ti dusmanul cu masura caci intr-o zi s-ar putea sa-ti fie prieten.* – бълг. *Обичай приятеля си с мярка, защото някой ден може да ти стане враг, а мрази врага си с мярка, защото някой ден може да ти стане приятел.*

Приятелството е свързано с традиционните представи за добро и зло, експонирайки идеята, че хората трябва да се уважават и почитат, а не да се възползват от добротата на близкия, да си помагат в трудни моменти, а не да допринасят за нещастията на другаря.

(2.2) Български пословици и поговорки без румънско съответствие:

Приятел верен който има, още една глава има. – рум. *Cine are prieten fidel, mai are inca un sar;* *С добър другар и в зло време е весело.* – рум. *Cu un tovaras bun te simti vesel si in vremuri rele;* *Стар приятел душманин не става.* – рум. *Prietenul vechi nu se face dusman;* *Сговорна дружина планина поведига.* – рум. *Ceata unita ridica si munte;* *Приятелството е по-ценно от златото.* – рум. *Prietenia e mai scumpa decat aurul.*

Разглежданата малка част от фолклора на българския и румънски народ доказва, че приятелството за тях е една от най-големите социални и морални ценности, те винаги са считали, че то е най-вече помощник, утеха, изход, опора в тежък момент. Вечната тема за приятелството е залегнала в умотворението на нашите народите, предавайки и съхранявайки за следващите поколения натрупания житейски опит и ценни концепции за междучовешките отношения, насърчавайки ни да бъдем преди всичко човеци един с друг, умерени в действията и преценките си. В паремийите на двата съседни народа откриваме тяхната душевна близост и духовни връзки, съществували и устояли във времето. Те са мерило за човешката доброта. Приятелството и за българите, и за румънците е висша ценност, наред със здравето и труда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като важна част от езиковата картина на света пословиците на един народ представляват установявало се в продължение на векове, даже хилядолетия,

своеобразно отражение на неговия бит, традиции, светуосещане, вярвания и ценности – на неговата култура. Именно в пословичния фонд автентичният портрет на народа е съхранен в най-чист вид.

Паремийното богатство на населението от двете страни на р. Дунав разкрива характерните сходства и различия в ценностните им системи от вярвания и нагласи, както и степента на свързаност и отдалеченост на тези два народа един към/от друг.

В днешно време те постоянно се обогатяват с нови примери, създадени в съвременните социокултурни условия, някои от старите мъдри изрази губят магическото си значение и нямат същото въздействие върху хората, както в миналото. Докосвайки се до тях обаче, не можем да не почувстваме, дълбините от които идват, да се сродим още по-пълно с историческото и културно време на народа си.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Раймон Детрез (Ghent University, Belgium) – *Култура и идентичност на Балканите: изборът между общото и обособеното* (11 юни 2009)

[2] Uniunea lingvistica balcanica

(http://ro.wikipedia.org/wiki/Uniunea_lingvistic%C4%83_balcanic%C4%83)

[2] Limba romana in contact cu alte limbi

(<http://www.scrigroup.com/educatie/literatura-romana/LIMBA-ROMANA-IN-CONTACT-CU-ALT41396.php>);

[2] Rosetti, Al., *Istoria limbii romane*. Ed. Stiintifica si enciclopedica, 1986

[3] Петрова, Р. *Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици*

[4] Catineanu, T. *Paremiologie*. Articol aparut in sectiunea Cultura ideilor, revista electronica Culutra

(<http://revistacultura.ro/nou/2013/05/paremiologie/>)

[5] <http://theseus.proclassics.org/book/export/html/47>

[6] Икономов, Н. *Балканска народна мъдрост. Успоредици на български, сръбски, турски, румънски, гръцки и албански пословици и поговорки*. Изд. на БАН, София 1968

[7] Zanne, I. *Proverbele romanilor*. Ed. Scara, Bucuresti. 2004

[8] Славейков Р., П. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Български писател, София. 1954.

[9] Захариева К., Ст. *Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология*. Акад. изд. „Марин Дринов”, София. 2005.

[10] Пенаков, И., Райнов, Ж., Паунчев, Г.. *Румънско-български речник*. Изд. на БАН, София 1962

[11] Йован, Т. *Българско-румънски речник*. Изд. къща „Труд”. 2010.

[12] *Български фолклор и традиции* (http://www.bulgarian-folklore.com/forum/viewthread.php?thread_id=51)

[13] Уикипедия. *Български пословици и поговорки*

[14] Hintescu, I. *Proverbele romanilor*. Ed. Facla, Timisoara. 1985

[15] Negreanu, C., *Structura proverbelor romanesti*, Bucuresti, Ed. Stiintifica si Enciclopedica, 1983

[16] *Proverbe romanesti* (<http://www.proverb.ro/category/categorii/proverbe-despre-prietenie/>)

За контакти

Силвия Ангелова, докторант на Катедра „Филологически науки” към Русенски университет „Ангел Кънчев”, Филиал Силистра, e-mail: silvijabg@yahoo.com

Докладът е рецензиран.